

99 İLKBAHARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE İSTİKRAR ARAYIŞLARI

GAZİ ERÇEL BAŞKAN TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

14 Nisan 1999, Ankara
Türk Ekonomi Kurumu Konferansı

Bugünkü konumuz, “99 İlbaharında Türkiye Ekonomisinde İstikrar Arayışları”. Merkez Bankası Başkanlığı yaptığım üç yıllık dönem içinde hep bu arayışların içinde oldum. Ancak hala da istikrarı arıyoruz. Ama bu istikrarı “hangi noktada, nerede arıyoruz”, sorusunun cevabını biraz irdelemek istedim. Bugünkü konu başlığına baktığımda dört tane soru aklıma takıldı. Bunlardan bir tanesi “acaba biz ekonomide istikrar mı arıyoruz, yoksa enflasyonun düşürülmesi için gerekli politikaları uygulamaya mı çalışıyoruz?” İkinci soru, “acaba biz istikrarı yüksek bir enflasyonda mı arıyoruz, yoksa düşük bir enflasyonda aradığımız bir istikrar bizi çok daha tatmin edici düzeylere mi getirecek”. Aklıma takılan üçüncü soru, “istikrarı biz nerede arıyoruz, ekonomide mi, yoksa politikada mı?” Dördüncüsü ise “acaba istikrar yalnız başına bir anlam ifade eder mi? Bununla beraber gelecek bir takım kavramlar neler olabilir? Tek başına istikrara ulaştığımız zaman bundan gerçekten büyük bir yarar sağlayacak mıyız?” Tabii ben istikrarı ekonomik stabilite anlamında alıyorum. Stabilizasyon politikası olarak almıyorum. Çünkü, enflasyonla ilgili konular olduğu zaman, istikrar programı mı, yoksa enflasyonu aşağı düşürme programı mı deyince, kavram olarak bir yanlışlık yapıyoruz kanısındayım. Biliyorsunuz, istikrar programı dediğiniz zaman, istikrar programının en önemli hedefi dış dengeyi korumak olarak nitelendiriliyor. Dış dengeyi korumak, veya bozulmuş dış dengeyi yeniden sağlamak anlamına geliyor istikrar programları ama ben Türkiye’de bu konunun istikrar programı değil, enflasyonu indirme ile ilgili, enflasyonu aşağı düzeylere, hatta tek haneli enflasyon rakamına indiren bir programla istikrarı aradığımız inancındayım.

İkinci soru ile ilgili olarak, kuşkusuz istikrarı düşük bir enflasyon düzeyinde gerçekleştirmek en önemli noktalardan birisi olması gerektiği kanısındayım. Nerede istikrarı arıyoruz dediğimiz zaman bunun en alt düzeylerde olması bir önşart. Türkiye gerçeklerinde belirli düzeylerde, 50’li-60’lı veya 40’lı toptan eşya fiyatlarında, belirli bir istikrarı bulmuş durumdayız. Hatta bu ekonomide istikrarı 10 ay önce ilan edilmiş bir seçim tarihine ve seçimden önce herkesin bekleyişlerinin çok daha değişik bir düzeyinde bulunmasına rağmen ekonomiyi istikrarlı bir şekilde seçime yaklaştırdık. Burada, enflasyonu yüksek düzeyde olan bir istikrarı kuşkusuz arzu

etmiyoruz.Ayrıca istikrarın Türkiye’de politik istikrardan gelen bir ekonomik istikrara dayalı olduğunu da hepimiz biliyoruz.

Son olarak da istikrarın hangi kavramlarla birlikte anlam ifade eder sorusuna baktığımızda, aslında en iyi cevabını Avrupa Parasal Birliğine dahil ülkelerin bundan bir yıl önce üzerinde anlaşarak imzaladıkları “büyüme ve istikrar paktı” belgesinde bulmak mümkün.Paktın amacı büyüme ve istikrarı, enflasyonu mümkün olan en düşük seviyeye indirip, bu düşük seviye çerçevesinde oluşturulan ekonomik ortamda büyümeyi ve istihdamı orta ve uzun dönemde sağlamak.Burada Merkez Bankalarına pay düşüyor, özellikle Avrupa Merkez Bankasının en önemli ve tek amacı enflasyon veya fiyat istikrarını sağlamak ve orta ve uzun dönemde de işsizlik ve büyümeyle mücadele etmek.Dolayısıyla, istikrarı büyümeyle, ödemeler dengesini sağlanması ile işsizliğin azaltılmasıyla beraber algıladığımız zaman anlamlı oluyor.

Son okuduğum bazı makalelerden bana ilginç gelen bir noktayı da sizle paylaşmak istiyorum.Keynes 23 Aralık 1923 tarihinde, Londra’da National Liberal Club’da verdiği konferansta diyor ki, “ekonominin üç tane şeytanı veya kötülüğü var, bunlardan birincisi gelir dağılımının bozukluğu.İkincisi, bekleyişlerde istikrarın olmaması, üçüncüsü ise işsizlik oranının yüksek bir düzeyde bulunması.İşte bu üç tane kavram biraraya geldiği zaman o ekonomide bırakın istikrarı, o ekonomide üç kötülük biraraya geliyor ve sonu hüsrana ile bitiyor.

Şimdi bunları alalım ve Türkiye ekonomisi için irdeleyelim.Tabii aradan 75 sene gibi bir zaman geçmiş ama iktisatçı olarak hepimiz Keynes’i okumuş, onun görüşlerini bilen kişileriz.İyi bir düşünür, iktisatçı ve ekonomi politika çizeri.Keynes’in bazı yazılarını günümüze adapte etmeye çalışıyorum ve enterasan da bir takım noktalar çıkıyor.Konuşmasına da baktığımızda gelir dağılımının eşit olması kıstası, Türkiye açısından doğru.Türkiye’nin gelir dağılımının ne derecede bozuk bir yapıya sahip olduğunu hepimiz biliyoruz.Bunun düzeltilmesi veya Lorenz eğrisinin kötüye giden eğilimini durdurma çabaları var.Ancak yeterli değil.99 senesinin ilkbaharında Türkiye’nin gelir dağılımını, fakat kötüleşme eğilimi durmuş ama çok bozuk şekilde yorumlayabiliriz.

İkincisi, işsizlik oranının yüksekliği; Türkiye, işsizlik oranı yüksek olan ülkelere biri değil.Yüzde 6’lar civarında bir açık işsizlik oranı var.OECD’nin bu konuda bundan 4-5 yıl önce yaptığı ilginç bir çalışmada aynı husus vurgulanıyor.Türkiye’de açık işsizlik yüksek değil.Hatta bu oran DİE’nin açık işsizlikle ilgili verilerine göre bir ara 5.6’lara kadar düşmüştü.Ancak OECD’nin çalışmasında da belirttiği gibi verimlilik açısından Türkiye’de sorun ortaya çıkıyor.Baktığımız zaman Türkiye’de işsizlik oranı yüksek değil, fakat işgücünün verimi ile ilgili bazı sorunlarımız mevcut.

Keynes’in vurguladığı üçüncü nokta, belirsizliklerde istikrarsızlık.O Türkiye’de her zaman bol bol bulunan hususların başında geliyor.Özetle, Türkiye ekonomisinde belirsizlik en hat safhada, gelir

dağılımında bozukluk oluşmuş, işsizlik oranında fazla yükseklik yok.İşsizlik oranının yükseldiği veya gelir dağılımı daha fazla bozulduğu zaman belirsizliği de eklerseniz o durumda şeytan üçgeninin içine giriyoruz.Bu çerçeveyi dikkate aldığımızda kanımca istikrarı aramak yerine belirsizliği azaltacak bir biçimde enflasyonu düşürecek politikalara önem vermek, politik istikrarı sağlamak ve düşük enflasyonda istikrarı aramak gerekiyor.Bunun ötesinde istikrarı ödemeler dengesinin daha da iyileştirilmesi, enflasyonun ve işsizliğin daha da artması işgücü verimliliğinin artırılması şeklinde bir istikrar olarak anlamamız gerekiyor.Tabii bunların hepsini bir araya topladığımızda çıkacak sonuç şu:Böyle bir istikrarlı ortam biraz ütöpik veya mükemmeliyetçi olarak algılanabilir.Ancak dünyanın geneline baktığımızda bu tür istikrarı sağlayan birçok ülkenin, devletin ve ekonominin olduğunu gözliyoruz.

Nisan 1999'da Türkiye ekonomisinin durumuna gelmeden önce, dünya ekonomisinde neler oluyor, son gelişmeler nedir, onlara kısaca değinmek istiyorum.Bunlar dünya ekonomisini çok yakından takip eden IMF'in en son değerlendirmeleri.

Halihazırda dünya ekonomisini sürükleyen önemli güç ABD.ABD'nin GSYİH'da hiç beklenmeyen artışlar var.Dünya ekonomisini sürükleyen güç ABD'nin bu büyümesi Amerikan Hazine Müsteşarı Larry Summers "uçanın üç tane motorla uçması lazım, biz motorun bir tanesiyiz, diğer iki motorun da (Avrupa ve Japonya) buna mutlaka eşlik ve yardım etmesi gerekir" diyor.Ancak, Avrupa'da büyüme açısından hiç olumlu beklentiler yok.Japonya'nın sorunlarını hepimiz biliyoruz.Gelişmekte olan, özellikle yükselen piyasalar dediğimiz ülkelerde Asya krizinden sonra ortaya çıkan sorunlar şimdilik kontrol altına alınmış gibi görünüyor.Fakat sorun her an olabilir.Bunun ötesinde bir acı gerçek Asya'da ve Afrika'nın belirli yerlerinde çok fakir ülkelerin durumu.Bunlarla pek kimse de ilgilenmiyor.Özetle Amerika'nın dünya ekonomisini sürüklediği ve motoru olduğu, Japonya ve Avrupa'nın bu uçağın motoru olmakta oldukça zorlandığı bir dönemin içinde yaşıyoruz.Verilere baktığımızda 99 senesi için dünyadaki genel büyüme hızının yüzde 2 olarak beklendiği ifade ediliyor.Bunun 98'de 2.7, 97'de 3.2 olduğunu belirtirsek dünya genelinde bir üretim azalışı olduğu açıkça ortaya çıkıyor.Amerika yüzde 3'le birinci sırayı alıyor ve büyümenin motorunu teşkil ediyor.Avrupa bir yıl önce reel olarak yüzde 2.8 büyümüş.Bu yıl 1.9 civarlarında büyüyeceği tahmin ediliyor.Japonya'nın büyümesi -1.1.Böyle bir dünya ekonomik ortamının içinden geçerken, Türkiye'nin de zorlanacağını beklemek gerekir.Geçen sene son derece zor geçen yıllardan bir tanesiydi.Ancak, Türkiye enflasyonda bir iniş trendi içine girdi.Ödemeler dengesinde daha da düzelmeye, faiz dışı fazla veya operasyonel açık dediğimiz kavramlarda iyileşme gösteren bir gelişme izledi.Para ve kur politikaları da bu gelişmelere destek veren bir yönde çalıştı.Ancak belirsizliklerin yoğunluğunu bir türlü aşamadık.Özellikle Rusya krizinden sonra belirsizliklerin yoğunluğu sürekli arttı.Sonra Brezilya eklendi.Biraz düzelişken en son olarak Kosova'yla ilgili gelişmeler başladı.Kısaca, 1999 yılına dış ekonomik gelişmelerde ve çeşitli bölgesel olaylarda bizi olumlu tarzda etkileyen bir yönde giremedik.

Genelde baktığımızda Türkiye'nin 4 tane güçlü tarafı, üç tane de sorunlu tarafı var.Güçlü taraflardan başlarsak yapıları iyi oturmuş, ödemeler dengesi sorunsuz, potansiyel büyümesi yüksek.Son 25 yılın büyüme oranlarının ortalamasını aldığımız zaman Türkiye'nin büyümesi yüzde 4.7.Potansiyel büyümeyi bu tarzda ölçersek Türkiye dünyanın potansiyel büyümesi yüksek olan ülkelerinden bir tanesi.Dördüncü güçlü tarafı da piyasa ekonomisinde iyi oyun oynayan bir altyapıya sahip olmamız ve piyasa ekonomisini özümsememiz.Buna karşılık ise bütçe açığı, enflasyon ve politik istikrarsızlığımız zayıf taraflarımız.Tabii bu tabloya baktığımızda ne yapacağımız, ve ne gibi çözüm üreteceğimiz de ortaya çıkıyor.En basit genellemeyle güçlü tarafımızı daha güçlendirmek, zayıf tarafımızdaki sorunları çözmek üzerine yoğunlaşan bir politikanın ortaya konması lazım.Özellikle sorunlarımızdan olan bütçe açığının azaltılması, enflasyonla mücadele edilmesi ve politik istikrarsızlıkların sona ermesi bu yöndeki hedefler.Bu hafta sonu yapılacak seçimlerden istikrar ümit ediyoruz ve onun getireceği istikrarlı bir hükümetle bu sorunların belirli bir zamanda aşılacağını bekliyoruz.

Böyle bir senaryo, böyle bir alternatif ortaya çıktığı takdirde de Türk ekonomisinde de en büyük derdimiz olan enflasyon sorununu çözmeye olanağına kavuşabiliriz.Ancak, bizim birikmiş diğer sorunlarımız var.Bunların çözümüne de ondan sonra başlayacağız.Bundan da kastım şu; Türkiye'nin en önemli sorunlarından bir tanesi enflasyonu aşağı indirme sürecinde bankacılık kanunu, sosyal güvenlikle ilgili sorunları ve tarım politikalarında iyileştirme sağlamak bir önşart.Bunları gerçekleştirdikten sonra Türkiye'nin pek değinilmeyen ve fakat bütün bunlarla ilişkili olan hukuk reformu sorunu, parlamentonun hızlı çalışmasını gerektirecek bir takım yapısal düzenlemeler, sağlık sistemi ile ilgili bir takım yapısal düzenlemeler, eğitimin kalitesini artırmak için yapılması gereken işlemler bu sıralamada başı çekerler kanısındayım.Ayrıca, altyapımızı daha güçlendirmek, ödemeler dengesini daha da iyileştirmek, potansiyel büyüme çizgisine oturabilmek ve piyasa ekonomisinin daha iyi işlemlerini sağlamak biraz önce belirttiğim hususlara ek düzenlemeleri ve ince çalışmaları gerektiriyor.

Bu aşamada, dış finans dünyasının Türkiye'yi nasıl gördükleri açısından önemli olan en son iki çalışmaya değinmek istiyorum.Bir tanesi 9 Nisan tarihli Deutsche Bank'ın raporu.Diğeri Morgan Stanley'in 6 Nisan tarihli raporu.Deutsche Bank diyor ki "Türkiye'de iki tane konu var.Politik istikrarsızlık ve iç borç sorunu",Morgan Stanley de aynı şekilde değerlendirme yapmış,"enflasyon belirli şekillerde aşağı iniyor ama, bunun devam ettirilmesi gerekir.Bütçe açığı 99 yılında biraz artabilecektir ama işin en önemli noktası 18 Nisan'da yapılacak seçimlerdir" diyor.Bu raporları dış finans kuruluşları devamlı olarak üretiyorlar.Onun nedeni de şu:Bu tür kuruluşlar bugüne kadar çeşitli yerlerden bilgi toplayarak değerlendirme yaptılar ancak atladıkları önemli konular oldu.En son Asya, Rusya ve Brezilya'da yaşanan krizlerle ilgili bunları yaşadılar.En fazla acıları bunlar çekti.Parayı kaybeden bunlar.Son iki senede bu olaya çok daha fazla önem verdiler.Ülkeler ve bölgeler hakkında detaylı raporlar yazmaya başladılar.Buna uygun elemanlar aldılar.Bu çerçevede, onların da 99 yılının ilkbaharında Türkiye'ye bakıp da yaptıkları değerlendirmeler yukarıda belirttiğim özeti yansıtıyor.

Dinlediđiniz için teŖekkür ederim.